

DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2023.1\(61\).166-171](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2023.1(61).166-171)
 УДК 368.021-043.86:33.025.12(477)

Тимчак М.В., Чепара І.П.

РЕФОРМУВАННЯ СТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У статті досліджено концептуальні аспекти реформування страхової діяльності в Україні крізь концептуально-перспективну розвигкову призму. Проаналізовано положення Закону України «Про страхування» № 85/96-ВР від 07.03.1996 р. (ред. від 31.03.2023 р.) та Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» № 1105-XIV від 23.09.1999 р. (ред. від 31.03.2023 р.) на предмет гіпотетичного внесення змін до них та трансформації вітчизняного страхового ринку. Виокремлено наукові та науково-доктринальні підходи до трансформації (реформування) страхової діяльності в Україні крізь призму аналізу фахових праць. Побічно окреслено особливості функціонування страхового ринку України в умовах воєнного стану та повномасштабної збройної агресії РФ проти України від 24.02.2022 р.

Означено перспективи гіпотетичного розвитку вітчизняного страхового ринку — зокрема, шляхом внесення змін до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» № 1105-XIV від 23.09.1999 р. (ред. від 31.03.2023 р.) відносно певних категорій зайнятих осіб, як-от члени особистого селянського господарства.

Ключові слова: страховий ринок України, страхова діяльність, реформи у галузі страхування, правове регулювання страхової діяльності, державне регулювання страхової діяльності.

Постановка проблеми. Страховий ринок України навіть до початку повномасштабного вторгнення РФ (24.02.2022 р.) відзначався високим рівнем управлінської непослідовності та необхідністю предметних перепрофілювань. Так, науковою доктриною визначено такі проблеми, як неефективність моделей, методів та інструментів державного регулювання, державного контролю та державного впливу на страхову діяльність. Враховуючи вагому роль страхового ринку України у становленні національного економічного продукту та загалом ВВП країни, постає необхідність впровадження нормативно-інституційних апропріацій щодо реструктуризації вітчизняної страхової діяльності на засадах відтворюваності та схоронності ресурсно-страхового капіталу, що залучається до державних та приватних страхових компаній від осіб-громадян України. Крім того, потребує реструктуризації діяльність національного керівного органу страхування — Фонду соціального страхування України (особливо — щодо порядку відмови у страхових

виплатах та соціальних послугах застрахованому та відсутності прямого нормативного закріплення даних положень), а також діяльність національного страхового регулятора — Національного банку України, котрому дана компетенція надана відповідно до законопроекту № 1069-2 від 06.02.2019 р.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відзначимо, що безпосередньо питання реформування страхової діяльності в Україні наразі не є повноцінно доктринально дослідженим. Застосовним до тематики даного дослідження автору даної статті вбачаються наукові напрацювання А. Нечипоренко (щодо теоретичного аспектування страхової діяльності в Україні); В. Александрова та А. Красулі (відносно окреслення проблем державного регулювання страхової діяльності в Україні); О. Залетова (відносно стратегічних засад реформування страхової політики України); О. Шевченко та Г. Шовкопляс (щодо проблемно-перспективних аспектів розвитку вітчизняного страхового ринку); В. Рудевської та О. Погорілої (щодо дефініціювання особливостей урядово-управлінського регулювання вітчизняного страхового ринку в умовах соціально-суспільних, політико-економічних та геоглобальних трансформацій); О. Гетьманець та О. Шуміла (відносно окреслення загальних особливостей правового регулювання страхової діяльності) та ін.

Формування цілей статті. Дослідити ключові проблемно-перспективні детермінанти

©Тимчак М.В., к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів і банківської справи ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород, E-mail: maryana.tymchak@uzhnu.edu.ua

Чепара І.П., аспірант першого року навчання, спеціальність 051 Економіка, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород, E-mail: ihor.chepara@uzhnu.edu.ua

процесу реформування страхової діяльності в Україні крізь призму концептуально-перспективної розв'язкової карти даного процесу.

Опис основного матеріалу дослідження.

Для розуміння конотацій даної статті необхідно першочергово визначити термінологічні основи поняття «страхової діяльності» та державного регулювання останньої. На думку А. Нечипоренко, під страховою діяльністю варто розуміти рамково-правові формуляри діяльності страхового ринку та страхових підприємств/організацій, в той час як під її державним регулюванням — спосово-методологічні та засобові прийоми (навички) щодо рамкування страхового бізнесу відповідно потреб та вимог суспільства та правового поля України [1]. Дозволимо собі погодитись із даним визначенням, додавши ключову рису страхування як процесу — схоронності та примноження грошових ресурсів в обмін на гарантування безпеки особистості.

Вітчизняна страхова діяльність, відповідно матеріалів галузевих наукових досліджень [2, 3], із часів здобуття Україною незалежності відзначалась широким масивом галузевої проблематики, що формувала необхідність подальших реформаторсько-інтеграційних та трансформаційних видозмін останньої. До таких негативних складників відноситься : слабка страхова конкуренція внаслідок недостатньої капіталізованості вітчизняних страхових компаній (де-факто — неможливості фінансово покривати об'ємно-обсягові страхові випадки); суспільно-змішаним характером страхових послуг та, як наслідок, підвищення «ваги» суспільної, а не індивідуальної складової даного сегментарно-страхового процесу; часткова нормативна дерегульованість таких страхових випадків, як техногенні катастрофи та стихійні лиха; непрозорість страхового ринку України; часткова незаконність функціонування деяких страхових компаній (або діяльності всупереч Закону України «Про страхування» та Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування»); інформаційна непрозорість страхового ринку тощо.

Вітчизняна доктрина також виділяє додаткові проблеми страхового ринку України, внаслідок котрих з'являється необхідність позитивних трансформацій. Так, В. Александров та А. Красуля [4] відносять до таких проблем відсутність належних механізмів контролю за вітчизняним страховим ринком, неадаптованість вітчизняного страхового законодавства до норм законодавства ЄС, відсутність

платоспроможного населення-клієнтів на отримання страхових послуг тощо.

Досліджуючи проблемно-перспективний аспект функціонування страхового ринку України, О. Шевченко та Г. Шовкопляс [5] визначили широке коло підстав до реформування національної страхової ринкової системи. Зокрема, йдеться про максимізацію прибутку підприємствами із одночасною мінімізацією ними професійно-етичних та довгостроково-галузевих інтересів галузі. Як наслідок, формується прецедент відсутності рамкового державно-політичного курсу України у сфері страхування із відсутністю профільних нормативних видозмін. Це, в свою чергу, призводить до зниження попиту юридичних та фізичних осіб на послуги страхування (останній факт підтримується нестабільною економіко-політичною ситуацією в країні). Похідною від попередньої проблеми є страхова виплатності та дохідності страхування як автономної галузі, відсутність вітчизняного та іноземного ринків страхових інвестицій та слабкий інфраструктурно-страховий та зовнішньоекономічний розвиток вітчизняної страхової галузі. У підсумку — страждає конкурентоспроможність українського страхування, а деякі підгалузеві нормативи страхової діяльності (як, наприклад, страхове посередництво) залишаються абсолютно дерегульованими.

Досліджуючи питання державного регулювання ринку страхування України в умовах соціально-економічних та політико-економічних трансформацій, В. Рудевська та О. Погоріла [6] представили план-карту теоретичних видозмін страхової галузі України на основі відповідних аналогічних нарисів Національного банку України (НБУ). Напрямами реформування авторами було визначено ліцензування, обов'язкове страхування, ризикове регулювання, відносини щодо капіталу, а також — концептування припинення діяльності та виходу страхової компанії з ринку.

Виходячи з цього, напрямами реформи страхової галузі України автор даної статті пропонує визначити стандартизацію ліцензійної діяльності щодо вітчизняних приватних страхових компаній, структурування власності страхових компаній та перепрофілювання систем управління ризиками, трансформацію капіталу та видозміну порядку розрахунку (оцінки) вартості активів.

Так, стандартизація ліцензійної діяльності приватних страхових компаній в рамках трансформації страхового ринку України

передбачає розкриття структурно-власнісних показників, відкритість акціонерних показників та оцінювання бізнес-планів страхових компаній.

Структуризація власності приватних страхових компаній на ринку України повинна передбачати прозору конкретизацію (виділення) власників страхової участі шляхом детінізації страхових і перестрахових активів відповідної компанії/підприємства/установи організації страхової формації. Видозміна структури (системи) управління ризиками як похідна юридична конклюдія включає в себе процес формування андеррайтингу (резервного страхового фонду) страховою компанією та ризик-менеджмент у питаннях залучення вітчизняно-державних та іноземних інвестицій до приватного страхового сектору України.

Трансформаційно-капітальні сегменти

видозміни страхового ринку України, в свою чергу, передбачають встановлення мінімального (MCR) та мінімального платоспроможного (SCR) капіталів у процесі страхової, перестрахової та кредитної діяльності компанії. Оцінка вартості активів як пов'язаний юридично-трансформаційний сегмент розуміє під собою презумпцію встановлення адекватного активно-резервного співвідношення компанії задля практичного покриття розмірів (сум) страхових імовірних виплат. В умовах даного трансформаційного нарративу також має значення високоякісність та ліквідність фінансових (компенсаційно-витраних) активів страхового підприємства.

У таблиці 1 представлено рамкову карту соціально-економічних та політико-економічних трансформацій страхового сектору України відповідно авторської позиції.

Таблиця 1.

Трансформації страхового сектору України : соціально-економічний та політико-економічний аспекти

Тип (формат) трансформації страхового ринку України	Концепти втілення соціально-економічних та політико-економічних трансформаційно-страхових стратегій в Україні
Стандартизація ліцензійної діяльності щодо вітчизняних приватних страхових компаній	Впровадження концепції розкриття структурно-власнісних показників, відкритість акціонерних показників та оцінювання бізнес-планів страхових компаній.
Структуризація власності страхових компаній та перепрофілювання систем управління ризиками	Прозора конкретизація(виділення) власників страхової участі шляхом детінізації страхових і перестрахових активів відповідної компанії/підприємства/установи організації страхової формації. Формування андеррайтингу (резервного страхового фонду) страховою компанією та ризик-менеджмент у питаннях залучення вітчизняно-державних та іноземних інвестицій до приватного страхового сектору України як складова частина процесу управління ризиками.
Трансформація капіталу та видозміна порядку розрахунку (оцінки) вартості активів	Встановлення мінімального (MCR) та мінімального платоспроможного (SCR) капіталів у процесі страхової, перестрахової та кредитної діяльності компанії. Презумпцію встановлення адекватного активно-резервного співвідношення компанії задля практичного покриття розмірів (сум) страхових імовірних виплат, встановлення високоякісності та ліквідності фінансових (компенсаційно-витраних) активів страхового підприємства в рамках процесу оцінки вартості страхових активів компанії.

Вищезначені пропозиції економіко-доктринальних трансформацій страхового ринку України знаходять логічно-теоретичне продовження у напрацюваннях О. Залетова [7], котрий виділив ключові нарративи його рестратегізації. Автор пропонує видозміни за напрямом державно-інвестиційного регулювання, а також — сегментом видозміни регуляторного середовища та формуванням транспарентного інвестиційно-страхового ринку України.

Перепрофілювання у сфері державно-інвестиційного регулювання передбачають забезпечення сприятливих розвитково-споживчих умов реалізації власних страхових прав шляхом звернення до державного або приватного страхувальника відповідно до Закону України «Про страхування» № 85/96-ВР та Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» № 1105-XIV. Ключова засада даних видозмін — комплексне реформування ринку страхування України.

Видозміна регуляторного середовища страхового ринку України передбачає частковий «відпуск» (дерегуляцію) середовища страхування, поєднаний із підвищенням державного контролю шляхом розширення функцій НБУ та Фонду соціального страхування України як регуляторів ринку, а також — формування «структури захисту» страхових активів (внесків) громадян задля створення статусу надійності вітчизняного страхування.

Транспарентність страхового ринку України повинна передбачати гласність, відкритість, професійність, законність та «юридичну обумовленість» дій страховиків та регуляторів (НБУ, Фонд соціального страхування України) щодо реалізації відповідного масиву прав та законних інтересів громадян-учасників страхових полісних програм.

Додамо, що реформування вітчизняного страхового ринку повинно проектуватися відповідно визначених (рамкових) функцій страхової діяльності загалом. Вітчизняні автори О. Гетьманець та О. Шуміло [2] у власному навчальному посібнику «Правове регулювання страхової діяльності» чинниками реформування страхового сектору України визначають слідування таким функціям: вільний вибір страхової концепції (корелює із ч. 2 ст. 6 Закону України «Про страхування» № 85/96-ВР); наявність страхової зацікавленості формату «страховик-страхувальник», де інтерес першого є майновим (господарсько-комерційним), а інтерес другого — майново-секьюритизаційним (персональним); екстраполяція причинно-наслідкового контексту «збиток-подія», що відповідає ч. 2 ст. 8 Закону України «Про страхування» № 85/96-ВР та передбачає обов'язок сплати страховиком обумовленої договором страхової суми на рахунок страхувальника, застрахованого або третіх осіб, що мають стосунок до предмета страхової угоди (договору).

Окремими складовими реформування вітчизняного страхового ринку України автори називають реальне втілення (впровадження) вітчизняними державними та приватними страховиками принципів суброгації та контрибуції.

Принцип суброгації фактично пов'язаний із недопущенням незаконного збагачення від страхової діяльності та кореспондує ст. 27 Закону України «Про страхування» № 85/96-ВР, котрою передбачається перехід прав страхувальника щодо особи-винуватця спричинених збитків до страховика. Дана концепція потребує реформування в питаннях

регресивного механізму (до третіх осіб, винних у настанні страхових випадків).

В свою чергу, впровадження принципу контрибуції у вітчизняний страховий ринок повинно передбачати рівномірність розподілу обов'язків страховика перед страхувальником або застрахованим за умови, коли щодо одного об'єкта страхування укладено декілька одночасних договорів. Впровадження даного принципу, на думку О. Гетьманець та О. Шуміла, матиме результатом детінізацію страхового ринку України у питаннях дедублювання страхових зобов'язань перед суб'єктом страхового договору (страхувальником, застрахованою особою).

Окремого значення в умовах повномасштабної збройної агресії РФ проти України набуває питання успішного провадження страхової діяльності вітчизняними приватними та державними компаніями.

Виходячи із сучасно-актуальних даних щодо страхового ринку України [8], проблемами страхування під час воєнних дій доцільно визначати зниження обсягів клієнтообігу, деактуалізацію роздрібу під час страхування; наявність відтермінувально-платіжних та дедоговірних тенденцій від клієнтської бази страховиків. Додатковими проблемами вітчизняного страхового ринку [8] в умовах воєнного стану називають обмеження діяльності страхових компаній у офлайн-режимі та утрудненість здійснення страхової діяльності у режимі онлайн (як результат — втрата клієнтопоту).

Відтак, виникає питання позитивної регуляції та перепрофілювання страхового ринку України в умовах воєнного стану. Концептуальним вважаємо дослідження В. Черняхівського (пропозиція «Плану Маршалла для українського ринку страхування») [9], що передбачає наділення НБУ як основного регулятора (страхова діяльність визначається підсегментом фінансово-економічної діяльності держави) механічно-джерельними конструктами нормування ринкових відносин, а також — налагодження статусу страхування як похідного способу формування економіки під час повоєнної відбудови України у гіпотетично-перспективному аспекті.

Водночас, серед уже наявних видозмін страхового ринку України в умовах воєнного стану необхідно виділяти пристосування вітчизняних страхових компаній до дистанційних способів збитково-страхового регулювання, формування концепцій нарощування власної фінансової ліквідності

(банківських активів) та вкладництвом у військові облігації (включно із економічною підтримкою державних органів та Збройних сил України).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз процесних особливостей реформування страхової діяльності в Україні крізь призму концепцій та розвиткових перспектив дозволив дійти наступних умовиводів.

По-перше, реформи вітчизняного страхового сектору є наріжним каменем державної економічної політики України з часів незалежності. До проблем ринку страхування України варто віднести слабку страхову конкуренцію, нормативну дерегульованість деяких страхових випадків (як-от техногенні катастрофи) та інформаційну непрозорість страхового ринку.

По-друге, загальноефективними пропонуваними способами (засобами)

перепрофілювання страхового ринку України доцільно визначати стандартизацію ліцензійної діяльності щодо вітчизняних приватних страхових компаній, структуризацію власності страхових компаній та перепрофілювання систем управління ризиками та трансформація капіталу і видозміну порядку розрахунку (оцінки) вартості активів.

По-третє, процес трансформації ринку страхування в Україні в умовах воєнного стану, на думку автора даної статті, може набути позитивних показників за умов налагодження статусу страхування як похідного способу формування економіки під час повоєнної відбудови України у гіпотетично-перспективному аспекті (відповідно «Плану Маршалла для українського ринку страхування» від В. Черняхівського).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нечипоренко, А. Державне регулювання страхової діяльності в Україні : теоретичний аспект. — Ефективна економіка, 2021. — № 7. — 6 с.
2. Гетьманець, О., Шуміло, О. Правове регулювання страхової діяльності. — МВС України, ХНУВС : Київ, 2014. — 401 с.
3. Рудь, І., Кондрацька, К. Страховий ринок України : аналіз та перспективи розвитку. — Науковий вісник УжНУ, серія : МЕВ та світове господарство, 2019. — № 23 (2). — с. 87-91.
4. Александров, В., Красуля, А. Проблеми державного регулювання страхової діяльності в Україні. — Економічні проблеми сталого розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції імені проф. Балацького О.Ф., м. Суми, 27 травня 2015 р. : Суми, СумДУ, 2015. — с. 22-23.
5. Шевченко, О., Шовкопляс, Г. Проблеми і перспективи розвитку страхового ринку України. — НДІ ПЗІР НАПрН України, 2019. — с. 130-136.
6. Рудевська, В., Погоріла, О. Особливості державного регулювання страхового ринку України у трансформаційних умовах. — Socio-Economic Relations in the Digital Society, 2020. — № 1 (37). — с. 42-53.
7. Залетов, О. Страхова політика та стратегія її реформування в Україні. — Економіка, 2015. — № 3 (168). — с. 31-37.
8. Орлова, В. В НБУ розповіли про ситуацію на ринку страхування в Україні під час воєнного стану (12.04.2022 р.). — УНІАН, 2022. — Режим доступу : <https://www.unian.ua/insurance/v-nbu-rozpozvili-pro-situaciyu-na-rinku-strahuvannya-v-ukrajini-pid-chas-voennogo-stanu-novini-ukrajini-ta-svitu-11783865.html>
9. Черняхівський, В. План Маршалла для українського страхового ринку (29.04.2022 р.). — НВ Бізнес, 2022. — Режим доступу : <https://biz.nv.ua/ukr/experts/yak-vplinula-viy-na-na-strahoviy-rinok-ekspert-ostanni-novini-50237940.html>

REFERENCES

1. Nechyporenko, A. (2021). Derzhavne rehulyuvannya strakhovoyi diyal'nosti v Ukraini: teoretichnyy aspekt [State regulation of insurance activity in Ukraine: theoretical aspect]. *Efektivna ekonomika – Effective economy*, 7, 6 [in Ukrainian].
2. Het'manets', O., & Shumilo, O. (2014). Pravove rehulyuvannya strakhovoyi diyal'nosti [Legal regulation of insurance activity]. MVS Ukrayiny, KHNUVS: Kyiv [in Ukrainian].
3. Rud', I., & Kondrats'ka, K. (2019). Strakhovyy rynek Ukrayiny: analiz ta perspektyvy rozvytku [Insurance market of Ukraine: analysis and development prospects]. *Naukovyy visnyk UzhNU, seriya: MEV ta svitove hospodarstvo – Scientific Bulletin of UzhNU, series: MEV and world economy*, 23 (2), 87-91 [in Ukrainian].
4. Aleksandrov, V., & Krasulya, A. (2015). Problemy derzhavnoho rehulyuvannya strakhovoyi diyal'nosti v Ukraini [problems of state regulation of insurance activity in Ukraine]. — *Ekonomichni problemy staloho rozvytku: materialy Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi imeni prof. Balats'koho O.F.* – Economic problems of sustainable development: materials of the International scientific and practical conference named after prof. Balatskoho O.F., 22-23 [in Ukrainian].

5. Shevchenko, O., & Shovkoplyas, H. (2019). Problemy i perspektyvy rozvytku strakhovoho rynku Ukrayiny [Problems and prospects of the development of the insurance market of Ukraine]. NDI PZIR NAPrN Ukrayiny – Research Institute PZIR National Academy of Sciences of Ukraine, 130-136 [in Ukrainian].
6. Rudevs'ka, V., & Pohorila, O. (2020). Osoblyvosti derzhavnoho rehulyuvannya strakhovoho rynku Ukrayiny u transformatsiynykh umovakh [Peculiarities of state regulation of the insurance market of Ukraine in transformational conditions]. Socio-Economic Relations in the Digital Society – Socio-Economic Relations in the Digital Society. 1 (37), 42-53 [in Ukrainian].
7. Zalyetov, O. (2015). Strakhova polityka ta stratehiya yiyi reformuvannya v Ukrayini [Insurance policy and strategy of its reform in Ukraine]. Ekonomika – Economics, 3 (168). 31-37 [in Ukrainian].
8. Orlova, V. (2022). V NBU rozpovily pro sytuatsiyu na rynku strakhuvannya v Ukrayini pid chas voyennoho stanu [The NBU spoke about the situation on the insurance market in Ukraine during martial law]. Retrieved from: <https://www.unian.ua/insurance/v-nbu-rozpovili-pro-situaciyu-na-rinku-strahuvannya-v-ukrajini-pid-chas-voyennogo-stanu-novini-ukrajini-ta-svitu-11783865.html> [in Ukrainian].
9. Chernyakhovs'kyy, V. (2022). Plan Marshalla dlya ukrayins'koho strakhovoho rynku [The Marshall Plan for the Ukrainian insurance market]. Retrieved from: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/yak-vplinula-viyna-na-strahoviy-rinok-ekspert-ostanni-novini-50237940.html> [in Ukrainian].

Отримано 08.03.2023